

UOT:60.

MÜASİR DÖVRDƏ KATARAKTA XƏSTƏLİYİNƏ YANAŞMA*Heybətova Xanım Əbdulrəhim**Azərbaycan Dillər Universiteti*

Xülasə: İnsanlarda, quşlarda, sürünənlərdə və ya məməlilərdə olan katarakt bir çox müxtəlif heyvan növlərində baş verə bilən bir göz xəstəliyidir. Katarakt, gözün içindəki linza adlanan şəffaf toxuma və anadangəlmə və ya qazanılmış şəffaf strukturların müxtəlif formaları. Heyvanlar müxtəlif dərəcədə görmə itkisi yaşayırlar. Katarakta üçün hələ də etibarlı müalicə yoxdur. Buna görə də kataraktanın yeganə müalicəsi əməliyyatdır. Əməliyyat zamanı buludlu lens çıxarılmalı və xəstəyə uyğun göz içi linza ilə əvəz edilməlidir.

Açar sözlər: katarakta, göz, irsi əlamət, xəstəlik

Ключевые слова: катаракта, глаз, наследственный признак, болезнь

Key words: cataract, eye, hereditary sign, disease

Giriş. Katarakta istər insanlar, istər heyvanlarda olsun müxtəlif növ canlılarda baş verə bilən göz xəstəliyidir. Katarakta dünya miqyasında görmə pozğunluğunun və korluğun əsas səbəblərdən biridir. Bu vəziyyət sosial-iqtisadi vəziyyəti aşağı olan ölkələrdə daha çox rast gəlinir. Kataraktanın əmələ gəlməsi yaşla əlaqədar normal dəyişikliklərdən biri kimi qəbul edilir. Bununla yanaşı katarakta travmadan sonra və ya başqa bir xəstəliyin nəticəsi olaraq inkişaf edə bilər. Uşaqlarda katarakta nadir hallarda baş verir. Katarakta, adətən şəffaf olan göz *büllurunun* görmə qabiliyyətinin zəifləməsinə və korluğa səbəb olan göz xəstəliyidir [1]. Katarakta bəbəyin arxasında yerləşən və görmədə vacib rol oynayan büllurun şəffaflığını itirərək bulanıqlaşması və tədricən görmənin itməsinə səbəb olan xəstəlikdir. Yunan dilindən tərcümədə katarakta – “şəlalə” deməkdir. Qədim yunanlar belə hesab edirdilər ki, katarakta zamanı bəbəyin bulanıq boz rəngi onun üzərinə şəlalə kimi düşən və görməni zəiflədən pərdə ilə bağlıdır. Kataraktalı xəstə ətrafa sanki “çirkli pəncərə”, “şaxtalı və ya dumanlı” pəncərə arxasından baxan kimi görünür. Xəstəliyin son həddində gözün rəngi mirvariyə oxşadığından, xalq arasında kataraktaya “Mirvari suyu” da deyilir [2]. Kataraktanın yaratdığı buludlu görmə oxumağı, gecə maşın sürməyi və ya insanların üzündəki ifadəni görməyi çətinləşdirir.

Kataraktaların əksəriyyəti yavaş- yavaş inkişaf edir və görmə qabiliyyətini tez bir zamanda pozmur. Lakin zaman keçdikcə katarakta görmə qabiliyyətinə təsir edir. İlk dövrlərdə daha güclü işıqlandırma və eynək katarakta ilə mübarizə aparmağa kömək edə bilər. Ancaq görmə pozğunluğu insanın fəaliyyətinə təsir edərsə, bu zaman katarakta əməliyyatı lazım ola bilər. Katarakta əməliyyatı ümumiyyətlə təhlükəsiz bir prosedurdur.

Kataraktanın simptomlarına aşağıdakılardır: buludlu, bulanıq və ya tutqun görmə; işıq və parıltıya həssaslıq, görmənin tədricən zəifləməsi, ikili görmə, oxumanın çətinləşməsi, gecə görmənin zəifləməsi, rəngləri solğun və ya sarımtıl görmə, göz önündə ləkələrin görünməsi, eynək nömrələrinin sürətlə dəyişməsi, oxumaq və digər fəaliyyətlər üçün daha parlaq işıq lazımdır, işıqların ətrafında “halos” görmək. Kataraktanın səbəb olduğu görmədəki bulanıqlıq gözün büllurunun yalnız kiçik bir hissəsini təsir edə bilər [4]. Katarakta böyüdükcə büllur daha çox bulanıqlaşır. Daha çox bulanma obyektivdən keçən işığı dəyişir. Bu, daha çox yuxarıda dəstərdiyimiz simptomlara səbəb ola bilər.

Səbəbləri. Kataraktaların əksəriyyəti qocalma və ya zədələnmə nəticəsində gözün büllurunu təşkil edən toxuma dəyişdikdə inkişaf edir. Büllurun zülalları və lifləri parçalanmağa başlayır. Bu, görmənin dumanlı və ya buludlu olmasına səbəb olur. Valideynlərdən keçən və digər sağlamlıq problemlərinə səbəb olan bəzi xəstəliklər katarakta riskini artırır. Katarakta digər göz xəstəlikləri, keçmiş göz əməliyyatları və ya diabet kimi

xəstəliklər səbəb ola bilər. Steroid dərmanlarının uzun müddətli istifadəsi də kataraktın inkişafına səbəb ola bilər. **Büllur** göz almasının daxilində yerləşən, hər iki tərəfi qabarıq təbii linzadır. Büllurun əsas xüsusiyyətləri onun şəffaflığı və elastikliyidir. Büllur gözə daxil olan işıq şüalarını tor qışaya düşmək üçün fokuslayır. Büllurun köməyi ilə insan həm yaxın, həm də uzaq məsafəni yaxşı görür. Büllur xüsusi kapsulun daxilində yerləşir, həmin kapsul isə göz daxilində olan kirpikli çıxıntılar vasitəsi ilə bülluru damarlı qışanın orta hissəsi olan kirpikli cismə birləşdirir. Büllur da buynuz qışa kimi gözün optik sistemini təşkil edir [3]. Katarakta buludlu bir büllurdur. Yaşlandıqca gözlərinizdəki linzalar daha az elastik, daha az şəffaf və qalın olur. Yaşlanma və bəzi tibbi vəziyyətlər linzalardakı zülalların, liflərin parçalanmasına və bir-birinə yığılmasına səbəb ola bilər. Bu, linzalarda bulanıqlığa səbəb olur. Katarakta böyüdükcə bulanıqlıq daha da pisləşir. Katarakta linzadan keçərkən işığı səpir və bloklayır. Bu, kəskin şəkildə müəyyən edilmiş təsvirin çatmasının qarşısını alır. Nəticədə görmə qabiliyyəti bulanır. Katarakta adətən hər iki gözdə olsa da, eyni inkişaf etmir. Bir gözdəki katarakta digərindən daha pis ola bilər. Bu, gözlər arasında görmə fərqinə səbəb olur. Katarakta növlərinə aşağıdakılar daxildir:

1. Büllurun mərkəzinə təsir edən kataraktalara nüvə kataraktaları deyilir. Nüvə kataraktası əvvəlcə uzaqdakı obyektlərin bulanıq olmasına, lakin yaxındakı obyektlərin aydın görünməsinə səbəb ola bilər. Nüvə kataraktası hətta qısa müddətə oxuma qabiliyyətini yaxşılaşdırma bilər [6]. Lakin zaman keçdikcə büllur yavaş-yavaş sarı, ya da qəhvəyi olur və nəticədə görmə qabiliyyəti pisləşir. Rəngləri ayırd etmək çətinləşir.

2. Büllurun kənarlarına təsir edən kataraktalara kortikal katarakta deyilir. Kortikal katarakta büllur qabığının xarici kənarında ağ, pas şəkilli ləkələr və ya zolaqlar şəklində başlayır. Katarakta yavaş-yavaş böyüdükcə, zolaqlar mərkəzə yayılır və büllurdan keçən işığa təsir göstərir.

3. Büllurun arxasına təsir edən kataraktalara posterior subkapsulyar katarakta deyilir. Posterior subkapsulyar katarakta, adətən büllurun arxasına yaxın, işıq yolunda əmələ gələn kiçik bir ləkə kimi başlayır. Posterior subkapsulyar katarakta oxuma, görmə qabiliyyətinə təsir göstərir. O, həmçinin parlaq işıqda görmə qabiliyyətini azalda bilər və gecə işıqlar ətrafında parıltı və ya halolara səbəb ola bilər. Bu tip kataraktalar digərlərinə nisbətən daha tez böyüyür.

4. Doğuşdan və ya erkən uşaqlıqdan görünən kataraktalar genetik pozğunluqlar, infeksiyalar və ya hamiləlik zamanı ananın narkotik və ya spirt istifadəsi nəticəsində inkişaf edə bilər. Buna anadangəlmə katarakta deyilir [7]. Bu zaman insanlar katarakta ilə doğulur və ya uşaq yaşlarında inkişaf edir. Bu katarakta valideynlərdən ötürülür. Onlar həmçinin ana bətnində olarkən infeksiya və ya travma ilə əlaqəli ola bilər. Bu kataraktalar da müəyyən şərtlərə görə ola bilər. Bunlara miotonik distrofiya, qalaktozemiya, neyrofibromatoz və ya məxmərək daxil ola bilər. Anadangəlmə katarakta həmişə görmə qabiliyyətinə təsir etmir.

Katarakta riskinizi artıran amillərə aşağıdakılar daxildir: yaşın artması, diabet, həddindən artıq günəş işığı təsiri, siqaret çəkmək, piylənmə, irsi əlamət, əvvəlki göz zədəsi və ya iltihabı, əvvəlki göz əməliyyatı, kortikosteroid dərmanlarının uzun müddət istifadəsi, həddindən artıq miqdarda spirt içmək.

Nəticə. Katarakta dünya miqyasında geri dönməz korluq və görmə qabiliyyətinin itirilməsinin əsas səbəbidir [5]. Heç bir araşdırma kataraktın böyüməsinin qarşısını almaq və ya yavaşlatmağı təsir etməyib. Lakin səhiyyə mütəxəssisləri bir neçə strategiyanın faydalı ola biləcəyini düşünür. Bunlara aşağıda nəzərdən keçirək. Daimi göz müayinələri. Göz müayinələri katarakta və digər göz problemlərini ən erkən mərhələlərində aşkar etməyə kömək edə bilər. Siqaret çəkməyin. Siqaret çəkmək katarakta riskini artırır. Həkimlərdən siqareti necə dayandıracağınız haqqında məlumat alın. Sağlamlığınıza diqqət yetirin. Şəkərli

diabet və ya katarakta riskinizi artırma biləcək göstəriş varsa, müalicə olunun. Bol meyvə və tərəvəzdən istifadə edin. Qida rasionuna meyvə - tərəvəz əlavə olunmalı, çoxlu vitamin və qida maddələri almağınızı təmin edin. Meyvə və tərəvəzlərdə antioksidanlar var. Antioksidanlar gözlərinizin sağlamlığını qorumağa kömək edir. Tədqiqatlar həb şəklində olan antioksidanların kataraktın qarşısını ala biləcəyini sübut etməmişdir. Lakin bu yaxınlarda geniş bir araşdırma göstərdi ki, vitamin və minerallarla zəngin sağlam qidalanma kataraktın inkişaf riskini azaldır. Meyvə və tərəvəzlərin qəbulu sağlamlığa faydaları var. Onları yemək kifayət qədər mineral və vitamin qəbul etməyin əlverişli yoludur. Günəş eynəyi taxın. Günəşdən gələn ultrabənövşəyi şüalar kataraktaya səbəb ola bilər. Gözlərin ultrabənövşəyi şüalara uzun müddət məruz qalması katarakta əmələ gəlməsini sürətləndirə bilər. Ona görə çöldə olduğunuz zaman ultrabənövşəyi şüalarının qarşısını alan günəş eynəklərindən istifadə edin.

Nəticə: Alkoqol istifadəsini azaldın. Həddindən artıq spirt içmək katarakta riskini artırma bilər. Nə vaxt həkimə müraciət etmək lazımdır? Görmə qabiliyyətinizdə hər hansı bir dəyişiklik hiss etsəniz, yəni, sizdə ikili görmə, işıq yanib-sönməsi, qəfil göz ağrısı və ya qəfil baş ağrısı kimi ani görmə dəyişiklikləri inkişaf edərsə, dərhal göz müayinəsi üçün göz həkiminə müraciət edin. Göz sağlamlığına diqqət yetirmək, mütəmadi olaraq göz müayinəsindən keçmək və katarakta əlamətlərini tez fərqləndirmək bu xəstəliyin müalicəsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Elmi yenilik: Kataraktın inkişafının səbəbləri və mexanizmləri hələ də öyrənilməmiş problem olaraq qalır, çünki aktiv katarojen faktoru müəyyən etmək həmişə mümkün olmur və kataraktın inkişafının biokimyəvi mexanizmləri kifayət qədər öyrənilməmişdir.

İstifadəsi: Kataraktın öyrənilməsində məqalənin materialından istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Özçetin H, Başar D: Katarakt tedavisinin tarihçesi. Özçetin H (Editör) Katarakt ve tedavisi. baskı. İstanbul SCALA yayıncılık 2005;93-137.
2. Özçetin H. Klinik Göz Hastalıkları, Nobel, 2003, 105-109.
3. <https://ihh.org.tr/public/publish/0/50/katarakt-kitapcigi>
4. Aslan B. Katarakt ve göz içi lense cerrahisi. Temel Göz Hastalıkları, 2015, 448.
5. Ekinci B., Aslan B. S.Arka polar katarakt cerrahisi. Glo-Kat 2007;2:107-110.
6. Полунин Г.С. Эффективность медикаментозного лечения различных видов катаракт. Consilium Medicum. 2001;12(1):9–11.
7. Макаров П.Г. Глазные Болезни и их профилактика. Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1986. – 326 с.

CATARACT APPROACH IN MODERN TIMES

Heybatova Xanim Adulrahim

Summary

Cataracta in humans, birds, reptiles or mammals is an eye disease that can occur in many different species of animals. Cataracta, a transparent tissue inside the eye called a lens, and various forms of transparent structures of congenital or acquired origin. Animals experience varying degrees of vision loss. There is still no reliable treatment for cataracts. Therefore, the only method of treating cataracts is surgery. During surgery, the cloudy lens must be removed and replaced with an intraocular lens suitable for the patient.

ОТНОШЕНИЕ К КАТАРАКТЕ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ*Хейбатова Ханум Абдулрахим кызы**Резюме*

Катаракта у людей, птиц, рептилий или млекопитающих – это заболевание глаз, которое может возникнуть у многих различных видов животных. Катаракта, прозрачная ткань внутри глаза, называемая хрусталиком, и различные формы прозрачных структур врожденного или приобретенного происхождения. Животные испытывают различную степень потери зрения. До сих пор не существует надежного лечения катаракты. Поэтому единственным методом лечения катаракты является хирургическое вмешательство. Во время операции мутный хрусталик необходимо удалить и заменить на интраокулярную линзу, подходящую для пациента.

Rəyçi: b.f.d. Sevdə Zamanova Xasay qızı

Azərbaycan Dillər Universiteti Mülki müdafiə və tibbi biliklərin əsasları kafedrasının 17 oktyabr 2024-ci il tarixli iclasın 2 sayılı protokolu

Daxil olduğu tarix 06 noyabr 2024-cü il